

Др Милош Прица,¹
Ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Нишу

UDK: 34(497.11):929 Živadinović S.

Оригиналан научни чланак

Примљен: 30. 04. 2023.

Прихваћен: 16. 05. 2023.

СТЕВАН ЖИВАДИНОВИЋ – ВАНЕ БОР: СВЕСТРАНИ УМЕТНИК И ЗАБОРАВЉЕНИ ПРАВНИ МИСЛИЛАЦ²

Апстракт: Стеван Живадиновић је у круговима просвећених људи познат по уметничком имену – Ване Бор. Рођен је у Бору и родно место постало је део његовог уметничког имена. Био је свестрана личност — широког образовања и раскошног талента. Као француски ђак стекао је врхунско образовање, не само као уметник и књижевник, већ и као правник. Студије права завршио је на Сорбони. У периоду од 1938. до 1941. био је доцент Правног факултета у Суботици. Током Другог светског рата напустио је Србију и никада се више није вратио, али је своја дела завештао Музеју савремене уметности у Београду. Његова правнонаучна заоставштина пала је у заборав. Овај чланак представља излагање о мисаоним постигнућима Стевана Живадиновића на пољу правне науке, чиме ће постати белодано да је талентовани уметник био и надарени правни мислилац.

Кључне речи: Стеван Живадиновић, Ване Бор, уметник, писац, правни мислилац.

1. Поводом једне преписке

Стеван Живадиновић је студије права завршио у Паризу, а звање доктора права стекао је на Правном факултету Универзитета у Београду. Докторска дисертација — *Право располагања и својина* — одбрањена је 23. децембра 1937. године, пред комисијом у саставу: проф. др Велимир Митровић, проф. др Живан Спасојевић и проф. др Милан Бартош. Прелиставајући прашњавае странице предратног часописа „Архив за правне и друштвене

¹ pricamilos@prafak.ni.ac.rs

² Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација РС, према уговору евиденциони број 451-03-47/2023-1/200120 од 03.02.2023. године.

науке”, угледао сам напомену о одбрањеној Живадиновићевој дисертацији. Покушао сам да у нашој правној литератури нешто дознам о Живадиновићевом гледишту и том приликом утврдио сам да Живадиновићева правна мисао није предмет анализе у радовима наших посленика правне науке. Схватио сам да је Живадиновићево дело пало у заборав.

У докторској дисертацији посвећеној правном институту експропријације (*Експропријација као правни институт*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2017.), изложио сам Живадиновићево гледиште о односу права располагања и својине, што је, колико нам је познато, било прво указивање на правнонаучну заоставштину Ванета Бора.

У летње дане 2018. године примио сам мејл љубазног господина Ђуре Реха из Бора, који ми је предочио да годинама сакупља податке о стваралаштву Стевана Живадиновића па би волео да утврди и Живадиновићев допринос на пољу правне науке. Господин Рех у обраћању вели: „Предмет мог интересовања је Ваше мишљење о делу, а пре свега докторату Стевана Живадиновића, од пре 80 година, цитираног више пута у Вашој докторској дисертацији о експропријацији као правном институту, на коме Вам искрено честитам и на храбрости избора теме и на исцрпној обради. Др. Стеван Живадиновић је био доцент на Правном факултету у Суботици, али је рођен у Бору, што је, за мене, био довољан разлог да сакупим што више података о овом нашем свестраном, писцу, уметнику и научнику, како би некада, неко у нашој библиотеци, могао да проучава, или само боље упозна његов живот и рад. Осим што је један од оснивача нашег надреалистичког покрета и пријатељ Андре Бретона и Салвадора Далија, Стеван је под именом Ване Бор или Стеван Живадиновић – Бор, био истакнути сликар, творац наших првих фотограма, фотограф за кога је Ентони Хоуел (Anthony Howell) написао да је први у уметност увео фотографију, филмски критичар „Политике”, европски признат проблемиста (композитор шаховских проблема под псеудонимом В.Ж.Б), истраживач у области геологије и физике – акустике (са изумом апарата за акустичну стереофонију који даје звучну слику од пода до плафона, док сам апарат остаје потпуно нем), затим писац и теоретичар књижевности под псеудонимом Steven Zivadin, у Оксфорду, изумитељ нове врсте риме (ана-риме или анаг-риме), прихваћене од неких ирских, шкотских, велшких и енглеских песника), и сам песник и аутор антологија у области ана-риме и ко зна шта ће се још пронаћи о овој изузетној личности... Молим да потврдите пријем мејла, а ако желите да одговорите, то можете и касније. Ако не желите или не можете из било којих разлога да одговорите, у реду, али био бих задовољан и једном реченицом или само допишите на овом писму неком другом бојом или фонтом, тек да се разликује (тако је радио и Ване Бор). Ако имате

Живадиновићеву дисертацију, у електронском облику, или само снимак корица или неке странице (може и снимљено мобилним телефоном) – и то би ми много значило јер (о дисертацији и уопште правничком животу, осим да је завршио права на Сорбони, немам ништа. А ако имате о њему још нешто, био бих неизмерно захвалан. Заусврат, ако желите, послаћу Вам о Живадиновићу, све што сам до сада (много година) сакупио (у електронском облику). У сваком случају желим Вам, да не останете доцент (као Стеван Живадиновић пометен ратом), и да напишете још пуно тога, што као и дисертацију, неће читати само правници.“ – Ђура Рех, пензионер из Бора.

Господину Реху упутио сам следећи одговор: „Поштовани господине Рех, Докторска дисертација Стевана Живадиновића једно је од најбољих дела српске правне књижевности. Необична и снажна мисаоност и убедљива научна аргументација – одлике су његовог докторског рада. За Живадиновићеву дисертацију сазнао сам приликом прелиставања предратних бројева часописа “Архив”. Поседујем копирани примерак дисертације, који ћу скенирати и послати Вам на имејл адресу. То ћу учинити у последњој седмици августа месеца. Не могу раније због колективног годишњег одмора на Правном факултету Универзитета у Нишу. Приликом прикупљања грађе за докторску дисертацију, пронашао сам докторску дисертацију Александра Симоновића посвећену експропријацији. Дотична дисертација из 1938. године није заступљена у регистру Народне библиотеке Србије и непозната је нашој правничкој јавности. Готово исто би се могло казати и за Живадиновићеву дисертацију, упркос томе што је Живадиновићева теза научно веома инспиративна. Живадиновићева дисертација заслужује да буде читана и проучавана, што нажалост није случај у нас. С једне стране, разлог томе је околност да је Живадиновић напустио Србију, чиме је окончана његова каријера универзитетског професора. С друге стране, разлог је Живадиновићева теза о различитом правном карактеру права својине и права располагања, насупрот општеприхваћеном гледишту у нас о праву својине као субјективном праву са правом располагања као једним својинскоправним овлашћењем. Живадиновићева теза ме је подстакла и охрабрила у критици општеприхваћеног гледишта о приватној својини као правном појму код нас, с тим што сам у дисертацији настојао да изложим појам приватне својине као правног института, што је гледиште по обухвату шире од Живадиновићевог. Сматрам својом дужношћу написати приказ Живадиновећеве тезе. Чланак би могао имати следећи наслов: “Слово о Стевану Живадиновићу као пређутаном правном писцу – прилог учењу о појму приватне својине као правног института”. Када ће до тога доћи,

не могу Вам у овом тренутку прецизно одговорити. Можда током 2019. године. Заслужно је дивљења Ваше настојање да сачувате заоставштину Стевана Живадиновића. Јако сам заинтересован да упознам његова дела па бих Вам био захвалан да ми пошаљете материјале које поседујете. О његовом животу и делима знам мало а Стеван Живадиновић је очито био један снажан “дух”, међ најуникатнијим у нашој интелектуалној заједници.“

Након што сам послао дисертацију, примио сам одговор господина Ђуре Реха, и том приликом сазнао сам да Живадиновић потиче из породице угледних правника. Господин Рех о томе казује: „Пуно хвала за скенирану дисертацију. Баш сам започео да припремам за Вас материјал који се односи на допринос деде по мајци Ванета Бора, правној науци, и то из области заложног права, антихресе и лихве. Ви ћете проценити боље ко је ивер а ко клада, али мени се чини да је то у овом случају нешто неодвојиво ма колико било сецкано и цепкано. Стеван Поповић (1842-1912), био је од 1881., окружни судија а од 1905. један из Већа седморице у Загребу, највише судске инстанце тог времена. Као судија окружног суда у Самобору, написао је 1877. расправу у стручном часопису „Мјесечник“, која је прихваћена у пракси аустро-угарских судова све до 1892. Пошто не знам када бих могао да довршим то што сам започео, малопре сам одлучио да Вам пошаљем сирове материјале о теми и биографију судије (из некролога) Мени се чини да нам данас све више недостају, не само Стеван Живадиновић Ване Бор, (ради конфронтације новијих правних теорија о својини), него и његов храбри деда, такође Стеван, судија који не би дозволио свеопшту пљачку под заштитом Народне банке, али и Стеванов син др Душан Поповић (1877-1958), адвокат, један од ретких Срба који је у време Великог рата остао и опстао да се у Угарској скупштини бори за интересе српског народа. Цео чланак из “Јутарњег листа” из 1914 је у наредном мејлу.“

„Чему вакат, то ме и вријеме“! Овим чланком одужујемо дуг према Стевану Живадиновићу, свестраном и генијалном ствараоцу, а овај рад не би настао да није било преписке са Ђуром Рехом — духовним сродником Стевана Живадиновића па се господину Реху овом приликом захваљујемо.

2. Животопис: свестрано уметничко и интелектуално ангажовање Стевана Живадиновића

Стеван Живадиновић рођен је 20. новембра 1908. у Бору. Од 1914. до 1918. нашао се у групи српских ђака који су се школовали у Француској.³ По свр-

³Изнадреализма, Ване Бор, зборник радова, Бор, 2009, библиографска белешка.

шетку Великога рата школовање наставља у Загребу и Београду. Студије права на Сорбони — у Паризу, започиње 1927, а завршава 1931. године. Као што смо већ предочили, докторску дисертацију одбранио је на Правном факултету Универзитета у Београду. Као доктор правних наука, у периоду од 1938. до 1941. године био је доцент Правног факултета у Суботици. Пометен ратом, напушта Србију и одлази у Лондон. На тло Србије више није закорачио, али осећање припадности отаџбини никада није напустио.

Стеван Живадиновић активно учествује у уметничком и интелектуалном животу, као истакнути представник европског надреализма. Импазантна је ширина Живадиновићевог уметничког и интелектуалног ангажовања. Као свестрани стваралац — ауторски печат оставио је на бројним пољима уметности и књижевности.

Представићемо у продужетку неколико запажања теоретичара који су анализовали Живадиновићево уметничко и интелектуално дело. У погледу фотографског стваралаштва, Миланка Тодић вели: „Када се погледају фотографије Вана Живадиновића Бора, очигледна је његова огромна радозналост и ентузијазам са којим се препуштао истраживању и експериментисању са елементима новог, механичког, визуелног језика, какав је тада била фотографија. Њега је понајвише занимао фотограм као фрагментарна слика-екран која се темељи не само на новом схватању простора и предметности, већ исто тако на новој концепцији времена.“ ... „Отуда је он радио фотограме у серијама. Само серије мање-више истих фотограма дозвољавале су му да истражује скривену предметну реалност и да тако потврди тезу по којој је за настанак фотографије од пресудног значаја светлост, а не камера, како су писали теоретичари авангардне фотографије. Да би упознали различите аспекте светлосних аура, које током природног опажања света остају изван посматрачевог видног поља, многи надреалисти су, као и Ване Бор, радећи фотограме излагали светлости транспарентне материјале какви су: кристали, стакло, спајалице, велови, коцкице шећера или леда, итд. ... Експерименти са наведеном серијом фотограма, као и са неким другим фотографским техникама, фотомонтажом пре свега, откривају редитељску позицију Вана Бора у фотографском раду... Нема сумње да је Ване Бор одлично познавао све тајне илузионистичких ефеката на филму, као и моделе обликовања квазикинематографских структура.“ (Тодић, 2009: 25-41).⁴

---

⁴ Поводом једнога дела Вана Бора, Тодић закључује: „Мистерија људске главе Ванета Живадиновића Бора је пример мултикултуралног, мултимедијалног и колажног надреалистичког дела у коме се на оригиналан начин повезују старе гравире, спиритистичка и документарна фотографија, езотерична литература и психоанализа снова, да би, на крају, целокупан рад добио обресе модерне оптике и структуру

Занимљиво је указати на постојање Живадиновићевога гледишта на пољу психоанализе. Јелена Новаковић закључује да се у теоријским текстовима Вана Бора оцртава надреалистичка рехабилитација ирационалног кроз апологију жеље. Новаковић у вези са тим предочава: „Та апологија се одвија у контексту Фројдове психоанализе. Позивајући се на Фројдову књигу *Нелагодност у култури*, у којој се читава људска култура појављује као облик репресије која ограничава могућности задовољења нагонских потреба појединца кроз стварање осећања кривице, Ване Бор уједно указује на недовољност психоаналитичке концепције жеље, која посматра жељу као нешто дато и непроменљиво, а занемарује њену суштинску динамичност. Зато покушава да је допуни Дарвиновом теоријом еволуције, представљајући развитак целокупног људског рода као „брутално потискивање” жеље, које прекида „спонтани однос човека са спољашњим светом” и утиче на његов став према стварности, који се формира у функцији неодговарајућег изражавања тих жеља. Ване Бор сматра да жељу треба посматрати у дијалектици потискивања и ослобађања, као непрекидни дијалектички развој који, под дејством једног статичног елемента, потискивања, постаје „тријадичан”: жеља се поставља као теза, потискивање као антитеза, а ослобођена жеља као синтеза потискивања и првобитне жеље. Заснована на Фројдовом учењу о тројству човекове психичке организације (ид, его и супер-его), теорија жеље Вана Бора у исто се време од тога учења и удаљава, указујући на суштинску разлику између психоаналитичког и надреалистичког пројекта: док је Фројдов циљ да откривањем потиснутих жеља омогући пацијенту да се укључи у друштво, надреалистичке жеље да промене само друштво које обезвређује ирационално.“ (Новаковић, 2009: 43-55). Поврх тога, Миленковић у чланку посвећеном делу Вана Бора предочава да је 1930. у алманаху „Немогуће” објављен, у групи са још два сродна прилога и под заједничким насловом „Снови”, прозни текст Вана Живадиновића Бора у којем је примењена надреалистичка техника снова. Миленковић истиче да „поменути текст и њему слични текстови у овом раду означени су термином „онирички документ”. На позадини

покретних слика. ... Мултимедијална и колажна конструкција Мистерије људске главе недвосмислено открива одважну квазинаучну слободу експериментисања у раду Ванета Бора. Он прави еклектичку компилацију од различитих спиритистичких, окултистичких, мистичких, објективних и многих других сазнања о мистерији људске главе. Треба још нагласити да се његово надреалистичко дело артикулише по моделу старих енциклопедијских научних трактата и представља археологију сазнања о чудесним и мистериозним својствима људске главе, укључујући и најновија психоаналитичка и фотографска искуства. Другим речима, језик мистичних трактата прошлости и језик модерне фотографије и психоанализе нашли су се у равноправном односу и на истом задатку у надреалистичком колажу Мистерија људске главе Ванета Бора.“ (Тодић, 2019: 317).

заједничких особина ониричких докумената Вана Бора, Радојице Живадиновића и Влатка Хабунека (склоност ка слици, опису стања конфликта и специфичној наративној уређености), приказане су основне разликовне особине Боровог текста: јака визуелизација слика, дифузна и богата ниска осећања именталних стања, сложена нарација која се огледа у самосвојној и вишежанровски обележеној текстури. Посебно је разматрана читљивост Борових теоријских ставова из самог ткива ониричког документа и подвлачени су отисци које је у том смислу сам текст задобио.“ (Миленковић, 2009: 59-73).

У погледу ликовне уметности, Ван Бор био је представник надреализма, а по мишљењу Дејана Грбе — Живадиновић је био један од најзанимљивијих српских представника надреализма. (Грба, 2009: 85-95).⁵ Додајмо овде да је Живадиновић био историчар уметности, теоретичар књижевности и писац чланака и есеја. „Ванетов архив, четири сандука књига, фотографија, списа и других радова, наводно је преполовљен, изгубљен непажњом чистача у једном складишту у Лондону 1986. године“.⁶

Крајем 1973. године Ван Бор се сели из Лондона у Оксфорд, где се 1993. и упокојио. У позним годинама претпоследње деценије прошлога века, Живадиновић се обратио Музеју савремене уметности у Београду, са жељом да свој опус и колекцију непроцењивих радова, докумената и публикација поклони свом народу. Милета Продановић је имао прилику да упозна Вана Бора и да заједно са Јасном Тијардовић, у то време кустосом Музеја савремене уметности у Београду — у Оксфорду разговара са истакнутим уметником. Продановић нам саопштава: да је ситуација била „прилично хитна управо због Музеја модерне уметности у Оксфорду — људи из музеја су знали да у њиховом граду живи један од тада ретких надреалиста прве генерације, да је стар и сам, да се код њега налази готово цео опус и документација од непроцењиве вредности, и стога су обигравали око Ванета Бора, на неколико изложби приказали његове ране фотограме. Све је упућивало на то да ће његова колекција, на овај или онај начин, уговором, тестаментом или пак једноставном чињеницом да нема нити блиских сродника, нити општег знања да такав човек постоји — завршити у окриљу њихове институције.“ (Продановић, 2009: 15-22).

О разговору са Ваном Бором, Продановић каже: „У неколико наврата покушао сам да на уљудан начин скратим разговор, напосто плашио сам се да ће се сати напора одразити на његово здравље. Заиста, био је као биљка

---

⁵ О стваралаштву Вана Бора на пољу ликовне уметности — видети и: Тодоровић, 2009: 77-83.

⁶ Изнадреализма, Ване Бор, зборник радова, Бор, 2009, библиографска белешка.

коју сваки појачани напор може ишчупати из корена. Он је, међутим, био незауостављив – као да су му недостајали додири са људима, поготово људима који говоре језик његовог детињства и младости, онај језик који је и сада говорио правилно, без примеса енглеског. По свему судећи желео је да останемо што дуже. С времена на време у одају би, нервозним кораком, ушла млађа особа, без сумње неговатељица или медицинска сестра, из њених прекорних погледа било је јасно да наша посета траје дуже но што правила кућног реда одређују.“ (Продановић, 2009: 15-22).

Уметничка заоставштина Стевана Живадиновића допремљена је у Београд. Допремање Живадиновићеве заоставштине дешава се у тренутку доласка „црних коњаника и мрких убица са људским ликом“, чији је долазак видео велики Бранко Ћопић (Ного, 2011: 74). Околности у вези са Живадиновићевим животом и заоставштином представљају огледало лутања српског народа у последњих стотину година. Знаковито је у вези са тим навести једно запажање Милете Продановића: „Над просторе западног Балкана полако су се навлачили тамни облаци и чини се да је то био последњи тренутак — не дуго затим почео је рат за југословенско наслеђе, уведене су санкције, руководство музеја које је започело преговоре о донацији и успешно пренело из Оксфорда део националне баштине смењено је, наступио је период у којем нисам одлазио у Музеј савремене уметности. Важно је, мислим, било и то што је, у релативно кратком периоду, пре но што је све постало бесмислено, тај материјал музеолошки обрађен, приказан јавности и пропраћен каталогом који данас представља полазиште за сва будућа истраживања Боровог доприноса уметности ових и европских простора. Коначно, Стеван Живадиновић, Ване Бор или Stevan Zivadin, човек са много псеудонима, много интересовања и много остварења, умро је у Оксфорду, 6. маја 1993, у часу када је у његовој одавно напуштеној домовини издата новчаница од 500 милијарди динара. Да ли је умро у болници или у дому у којем сам га срео, ко је у том часу био уз њега — не знам и не знам ко би могао знати. Живот се наставља, надреалистички живот. Сада за оно кроз шта пролазимо имамо и ново име: „транзиција“. Свашта смо доживели, свашта научили. А можда и нисмо. Можда би, колико сутра, овај народ поново насео на пирамидалне штедионице и томе примерену идеологију. Није ли и даље свако заседање Парламента у суштини један играказ театра апсурда зачињен примитивизмом и клетвама? Увек када ми поглед падне на телевизијски екран на којем народни представници расправљају о нечем тако битном као што је, на пример, повреда посланика, помислим на колаже Стевана Живадиновића – Бора, оне рађене у Енглеској током Другог светског рата под снажним утицајем Макса Ернста. Не бих се изненадио да, као на колажима Ванета Бора, или у некој од епизода надреализмом

инспирисаног „Летећег циркуса Монти Пајтона“ (Monty Python's Flying Circus), у салу народног представништва наједном нахрупи гигантски коњ или птица грабљивица величине авиона. Или барем гигантски сом из језера у Белој Цркви.“ (Продановић, 2009: 15-22).

Напоследку, сведочећи о сусрету са Ван Бором, Милета Продановић ће написати следеће: „Није то рекао, али видело се сасвим јасно да му је драго да у земљи из које је отишао веома давно, постоји неко кога озбиљно занима његов рад.“⁷ Надамо се да ће се после овога рада наћи они који ће се занимати и за рад Стевана Живадиновића као правног мислиоца.

3. Стеван Живадиновић као правни мислилац

Докторска дисертација Стевана Живадиновића посвећена је правним проблемима својине као правног института. У дисертацији су разматрана следећа питања: (1) правни проблеми својине; (2) правно располагање и преносивост права; (3) утицај конструкције на схватање правног располагања; (4) располагање стварима изван својине; (5) својина као субјективно право и својина као установа правног поретка; (6) ограничења права располагања и ограничења својине; (7) ограничења која произлазе из примене идеје о функцији својине.

У предговору дисертације, Живадиновић каже: „Овај рад има за циљ конфротацију новијих правних теорија о приватној својини. У науци се често дешава да се поједине теорије стварају и продубљују независно од једна од друге, иако сам предмет испитивања упућује на њихово повезивање. У питању приватне својине имамо јасно тај случај.“ „Модерне теорије о својини одстрањују често пажњу правника од питања природе својине као стварног права. Продубљивање тих теорија поставља, међутим, исто то питање.“ Живадиновић у дисертацији излаже гледиште о одвојености права располагања и права својине, а наше је мишљење да се гледиштем у питању поставља основ за поимање приватне својине као правног института.

Правно поимање својине и имовине данас је у „мирним водама“ правне књижевности, из чега би се могло закључити да је правна наука разрешила све дилеме о појму, обележјима и правном карактеру приватне својине — правног института без којег се не види смисао уставног и грађанског права нити грађанског друштва. На појамно сагледавање приватне својине у знатној мери се рефлектује метод универзитетског правничког образовања, тако што су дидактички разлози, опредељени потребом ваљаног

---

⁷Изнадреализма, Ване Бор, зборник радова, Бор, 2009, библиографска белешка.

организовања и спровођења универзитетског правничког образовања, утицали да приватна својина у наставним програмима правних факултета буде рашчлањена на своје саставне елементе. То је довело до тога да се у средиште анализовања приватне својине поставе овлашћења (стварна права) власника и других лица поводом ствари. Како је, притом, власник ствари носилац правне власти са општим правним дејством, то је под окриљем поменутога система образовања готово „канонизовано” гледиште о приватној својини као субјективном (апсолутном, искључивом, трајном) праву, из чега би произлазило да су овлашћења примарни, а да су обавезе и ограничења дотичне власти титулара права својине изведени и секундарни део супстанце приватне својине.

На тој линији, „уџбеничко”, општеприхваћено појамно сагледавање приватне својине као ослонац узима правну власт на ствари; право својине је „најшира правна власт држања, коришћења и располагања са ствари која делује према свима (*erga omnes*). ...Као субјективно право, својина свом титулару омогућује непосредну и директну правну власт на ствари.“ (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 59). Живадиновић је у делу права располагања настојао доказати да општреприхваћено сагледавање приватне својине није научно основано, а наше је настојање било да у докторској дисертацији докажемо да је гледиште о приватној својини као субјективном праву недовољно за разумевање приватне својине као правног института. Смисао доказивања у питању очитује став да се у сагледавању својине као субјективног права, не види, или се недовољно види, својина као правни институт. (Прица, 2017: 86-140).

Да би се разумео допринос Живадиновићеве тезе о одвојености својине и права располагања, изложићемо најпре основ нашег сагледавања приватне својине као правног института. Мишљења смо да утврђивање појма приватне својине као правног института обухвата све елементе правног режима приватне својине, а исправно је узети у обзир и претпоставке коју приватну својину одвајају од других облика својине. У елементе правног режима приватне својине спадају: право својине као правни статус одређеног субјекта поводом одређене ствари, правна власт поводом ствари, фактичка власт поводом ствари, овлашћења (стварна права) поводом ствари, правне дужности поводом ствари, генералне и индивидуалне правне ситуације поводом одређене ствари. *Conditio sine qua non* приватне својине јесте претпоставка (оборива у конкретном случају) да у погледу употребе одређене ствари приватни интерес надгорњује општи интерес и у следству тога се као титулар права својине на одређеној ствари појављује физичко или правно лице. Код појединих непокретности услед објективног циља употребе непокретности (нпр. код пољопривредног земљишта)

претпоставка је, не да приватни интерес надгорњује општи интерес, већ да је приватни интерес идентичан са општим интересом, што ће резултирати интервенисањем државне власти у сваком конкретном случају у којем је испољавање приватног интереса противно општем интересу.

Уз то, одређивање приватне својине као правног института опредељено је природом правног објекта (врстом ствари), тако да се тас правног поимања својине може померати са једне на другу страну. Код одређених ствари уистину се наглашава припадање правног објекта правном субјекту, па је у првом плану титулар права својине и припадајуће му правна и фактичка власт на ствари. С друге стране, код непокретности, тас правног уређивања помера се ка правном објекту, тако да правна власт титулара права својине стоји као један поред других елемената (стварноправног) режима непокретности.

Будући да из права својине произлазе овлашћења правног и фактичког располагања власника поводом ствари, поставља се питање односа између права својине и стварних права. То питање се поставља двојачко. Прво, стварна права, осим титулару права својине, могу припадати и другим правним субјектима. У вези са тим, Ковачевић-Куштримовић и Лазић веле: „Овлашћења или прерогативе које настају поводом ствари различите су и по квалитету и по квантитету и зависе од врсте стварног права. Код права својине овлашћења су најшира и најпотпунија; власник има овлашћење држања, коришћења и располагања стварју, док су она код других стварних права, нпр. службености или заложног права, ограничена. Зато је тешко одредити општи појам стварних права.“⁸

Други угао гледања на стварна права је поглед искључиво из перспективе титулара права својине и тиче се правног карактера везе између права својине и стварних права (овлашћења) која поводом ствари припадају титулару права својине. Питање гласи: да ли су овлашћења која титулар има поводом ствари део права својине или нека од њих постоје поред права својине, као услов за његову правоваљаност или у следству његовог постојања – унутар приватне својине као правног института. У суштини, правни режим једне непокретности сагледава се према фактичкој власти (државини) и овлашћењу држања (*ius possidendi*) ствари, овлашћењима коришћења непокретности (*ius utendi* и *ius fruendi*) и према праву титулара

---

⁸ „Стварна права су субјективна грађанска права која свом титулару гарантују овлашћења поводом ствари непосредно на основу закона.“ У стварна права спадају: право својине, службености, заложно право и право грађења. Неки правни аутори у стварна права убрајају и закуп. Такође, под стварна права се подводе и право прече куповине и реални терет. (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 3-5).

на располагање (*ius disponendi*). „Два су односа која чине право својине: један правни, који настаје између власника и свих трећих лица која су дужна да се уздржавају од повреде својинских овлашћења, други фактички, који настаје између власника и ствари и који материјализује правни однос. Право својине претпоставља материјални однос (државину ствари), али он није услов за њено постојање. Власник ствари је и оно лице које је издало ствар у закуп, или конституисало хипотеку, плодоуживање и сл. То истовремено значи да власник ствари не мора бити и њен држалац.“ (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 60).

Државину (*corpus possessionis*) као фактичку власт коју једно лице има на некој ствари, ваљало би разликовати од овлашћења да се ствар држи, а овлашћење да се ствар држи не мора нужно произлазити из права својине (нпр. у случајевима улажења у посед пре окончања поступка експропријације). Но, свакако овлашћење да се ствар држи једно је од важних овлашћења припадајућих титулару права својине. „Титулар права својине овлашћен је да ствар држи, али фактичку власт на стварју мора остварити на законит начин. Незаконити држалац је и лице које има пуноважни правни основ, али је до фактичке власти дошло силом или преваром јер је законити начин стицања услов за постојање законите државине.“ (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 32). Наше је да овде истакнемо онолико колико је довољно да се схвати да државина јесте посебан правни појам, везан својинском као правним институтом једнако као и правом својине. Да је реч о посебном правном питању види се по томе што се унутардржавна права одлучују на избор између концепције објективне и субјективне државине, а спрам саме државине у унутардржавним правима требало би имати у виду следеће њене облике: државину ствари и државину права, непосредну и посредну државину, својинску и употребну државину, самосталну и изведену државину, закониту и незакониту државину⁹, савесну и несавесну државину¹⁰, идеалну (спиритуализовану) државину, земљиш-

⁹ „Против лица која су уведена у посед земљишта на основу решења о експропријацији не може се уживати државинска заштита, јер она нису извршила сметање државине, чак и у случају да је решење о експропријацији земљишта касније поништено – и тада се државина мора повратити на законит начин, преко надлежних државних органа, а не самовољно.“ Решење Вишег суда у Београду Гж-4292/11 од 01. 03. 2013. године. Билтен Републичког јавног правобранилаштва Србије бр. 2/2013, стр. 117-119.

¹⁰ „Држалац може бити законити, али несавесни, односно незаконити, а савестан. Тако, нпр. ако ствар купи од лопова, а не зна за ту чињеницу, онда је он законити али несавесни држалац. ...У правној теорији, па и у пракси ова два квалитета државине често се мешају, тако да се законити држалац сматра и савесним, а незаконити несавесним. Међутим, савесност државине се, као што је већ речено, процењује према држаочевом уверењу о постојању права чију фактичку власт врши. Савесни држалац оправдано

но-књижну и табуларну државину, искључиву државину и судржавину, просту и заједничку (квалификовану државину). (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 32-40).

Друго, ваљало би узимати у обзир разлику између фактичког и правног располагања поводом ствари, јер стварна права (овлашћења коришћења ствари) могу припадати сопственику али и трећим лицима, саобразно сопствениковој вољи али и независно и против његове воље. Могућност правног располагања и право искључења трећих лица у односу на ствар – представљају супстанцу приватне својине, а право својине је правни наслов којим се верификује положај титулара да може својом вољом спрам супстанце у питању да предузима акте и радње. На овом месту на видело излази допринос Стевана Живадиновића као правног мислиоца. Живадиновић, вели: „У свим случајевима где се појављује право трећих лица према његовој ствари, сопственик је ограничен у вршењу свог права својине. И то је сасвим природно. Кад неко треће лице има овлашћење према истој оној ствари на којој сопственик има право својине онда се сопственикова овлашћења морају смањити. Постоји, међутим, једно сопствениково овлашћење које у свим случајевима туђег права на његовој ствари, остаје нетакнуто. То је овлашћење правног располагања. Сопственик има право да отуђи ствар (разуме се, са теретом) и онда, кад трећа лица имају ма које од горњих права (право залог, право плодуживања, службеност прелаза, итд. итд.).“ (Живадиновић, 1937: 34). Предочено казивање се не би имало посебно истицати, да у његовом продужетку не следи Живадиновићево гледиште да овлашћење правног располагања није део права својине, већ израз пословне способности титулара права својине: „Теза да овлашћење правног располагања није садржано у праву својине доста се лако доказује. Својина даје несумњиво најшира овлашћења према ствари. Она дозвољава да се са ствари ради што се хоће. Својина даје овлашћење да се ствар преда другом. Али, предати ствар другом лицу, то још није отуђење ствари. Отуђење ствари није ниуколико утицање на ствар, ни правно, ни фактичко. Отуђење ствари тиче се само права. То је пренос права својине.“ (Живадиновић, 1937: 26). Живадиновић додаје: „Овлашћење правног располагања нешто је, дакле, сасвим различито од преносивости права. Овлашћење правног располагања је способност за преношење права. Преносивост је особина права да могу бити пренесена. Вршење права располагања немогуће је без преносивости, али преносивост не повлачи право располагања.“ (Живадиновић, 1937: 38).

верује да је стекао на законит начин и да је њен власник.“ (Ковачевић-Куштримовић, Лазић, 2009: 34-35).

Нама није потребно да предочавамо аргументе за и против предоченога гледишта, нама је довољно да се из казаног може закључити неопходност двоструког погледа на приватну својину: поглед на право својине и титулара права својине, с једне стране и правни режим непокретности, с друге стране, а приватна својина као правни институт наткриљује оба поменута погледа.

Велика невоља у вези општеприхваћеног гледишта о својини као субјективном праву јесте занемаривање социјалне функције приватне својине као правног института. Живадиновић у докторској дисертацији излаже аспекте социјалне функције својине, што је важно нагласити због правне идеологије која прати приватну својину од почетка 19. века до данас. Живадиновић на једном месту закључује: „Право својине се ограничава, у извесној мери можда и све већој. Ово се регулише, исправља, усавршава. Али оно се не мења у својој суштини, оно углавном не еволуира, или еволуира тако споро да та еволуција нема великог значаја у поређењу са економском и политичком еволуцијом. У случајевима кад се право својине очевидно мења, онда ми не видимо еволуцију, не видимо неко неприметно мењање права од ограничења до ограничења, већ видимо корените реформе или револуционарне промене. Такав је случај са Немачком и Италијом, с једне стране, а са Русијом и, у мањој мери, Шпанијом и Француском, с друге стране. Промене су овде увек извршене вољно, свесно и у складу са друштвеном идеологијом и политичким програмом извесних партија. Досадашње битне промене у приватној својини углавном су плод реформаторске или револуционарне делатности људи.“ (Живадиновић, 1937: 139).

Приватна својина је снажно обликовала „поглед на свет“ у поретку правне државе, особито у периоду након Француске револуције, када је својина прокламована као „неограничено“, „свето“ и „природно“ право човека. Како правна идеологија и данас снажно запљускује правну књижевност, ток мисли о ограничењима приватне својине треба ослободити снажних наноса правне идеологије – тог заосталог таласа из периода либералне правне државе.

Дакако да је у поретку либералне правне државе приватна својина била подвргнута ограничењима која произлазе из природе ствари, иманентних постојању просторне заједнице непокретности и објективних циљева спрам коришћења непокретности од општег добра. Само, ограничења у питању имала су регулативни карактер, изузетно и интервенционистички (код експропријације), што је по својој природи питање везано учењем о обиму интервенционистичке улоге државе. У периоду после Првог великог рата, приватна својина показује све израженију „слабост“, како према закону, тако и према државној власти.

Идеји о својини као „светом и неограниченом” праву није ни било намењено да изрази реалан карактер обележја приватне својине у поретку либералне правне државе, већ јој је било дато да служи као „гласило” водећег историјског субјекта у току и након Француске револуције; – „Уколико је Француска револуција успела да ослободи појединца од владаоачевог апсолутизма, од племства и од цркве, утолико је погрешила, верујући у своје „вечите истине”, када је пустила појединце у међусобну утакмицу и допустила, да се у место аристократског сталежа створи у најкраћем размаку времена плутократски сталеж”. Ствар интуиције наше је мисао, да знаменити Диги није ствари – гледиште о социјалној функцији приватне својине – сагледавао само са теоријских изворишта, већ да је једном таквом оку била јасна слика државе и права услед нарастајуће силе „плутократске деспотије”. (Duguit, 1908: 40).

Најбољи познавалац функције приватне својине у правнотеоријском смислу, био је Јеринг, имајући у виду да је реч о мислиоцу који је спознао дух римскога права. Када у том смислу говори о функцији приватне својине, природу ствари Јеринг види у римском праву, полазећи од тога да висок степен правне развијености начела индивидуалне самосталности није доводио у питање функцију својине да служи општем добру. Јеринг вели: „Кад бисмо смели очекивати да овај захтев (за остваривањем индивидуалне самосталности М.П.) видимо остварен у било којем праву на свету, то би било староримско право, јер није било ниједног другог које би начело индивидуалне самосталности тако јасно и свесно схватало и тако енергично и толико широко спроводило као што је ово. ... Чујмо какав став оно заузима према поменутом захтеву.... Твоје имање припада теби, располагај за живота њиме како ти је воља, твој егоизам јемчи да ћеш га одржати и очувати. Али ако будеш довољно лакомислен да га страђиш, ставићу те као расипника под туторство (*cura prodigi*), јер твоје имање није само за тебе него и за чланове твоје породице. После твоје смрти оно ће им припасти; ако хоћеш да их искључиш из наследства, изнеси пред народ своје разлоге, и народ ће одлучити да ли се ти разлози држе. Сасвим исто мораш чинити ако хоћеш да се ставиш под нечију очинску власт, јер народ тиме губи једног самосталног грађанина и мора испитати да ли то одговара његовим интересима.” (Јеринг, 1998: 224). Предочену правну свест у римском правном поретку, Јеринг употпуњује следећим казивањем: „Ако би се у било којој установи приватног права морала потврдити идеја да право постоји искључиво за онога који је притежалац права, то би могли бити само својина, и то је, свакако, владајуће схватање. Гледиште и правника и лаика слаже се у томе да се суштина својине састоји у неограничености власникове владавине, а да свако његово ограничавање у основи садржи

захват у својину, који је неспојив са идејом те установе. Како је с тим? По мом схватању ова представа је из основе погрешна; за својину с обзиром на њен однос према друштву важи сасвим исто што и за породицу. Само околност што већ сопствен интерес наводи власника да својину по правилу употребљава онако као то одговара и сопственом интересу и интересу друштва, само та околност је узрок што се друштво кад је реч о својини тако мало видљиво појављује са својим захтевима. Са тим је исто онако као с нашим мешовито правним животним условима друштва... то јест, није потребан закон, пошто већ сопствена корист и сопствено задовољство човека сами од себе наводе на праву стазу. Али ако претпоставимо да велике површине ораница остају необрађене, да расте коров онде где може расти жито, или да су цели предели одузети од плуга и намењени лову: да ли друштво треба то да мирно гледа?“ (Јеринг, 1998: 225-226).

Живадиновић је био у прилици да увиди чудовишан раст крупног капитала у периоду после Другог светског рата, са промењеном функцијом приватне својине упереном против општих и приватних интереса. Од својинског облика који је изражавао индивидуалну аутономију и моћ појединца, данас влада „неиндивидуализована приватна својина“, „безлична власт новца“, што је у ствари технологија власти елите крупног финансијског капитала. Прекретницу у развоју приватне својине представљало је увођење акционарске својине, што је проузроковало постојање приватне својине без индивидуалне моћи — али са крупним капиталом чудовишне економске моћи.

У великом броју данашњих европских држава на делу је процес формалног поштовања а суштинског онемогућавања правне државе, обесмишљавањем правних принципа, снажним сузбијањем врлине и контролисањем јавности путем њеног вештачког обликовања. Парадигму обесмишљавања правне државе и јавног интереса, могли бисмо исказати на следећи начин: људска права без збиљске слободе, страначка представничка демократија без демократског друштва и владавина на основу закона без владавине на основу права (моралних и духовних закона).

Обесмишљавање јавног интереса — снажним наметањем неправоваљаних посебних и приватних интереса на штету општих интереса — настаје као последица преношења економске и политичке моћи са држава на мултинационалне корпорације. (Буквић 2012: 7-28; Марковић 2013). Техника владања власника крупног финансијског капитала (плутократске деспотије) као збиљског властодршца, за циљ има да изопачени облик правне државе и парламентарне демократије користи као средство у борби против духовних и моралних закона, грађанског друштва, општег добра и државе као субјекта историје. Умеће владања и јесте у томе: да снагом

новца обликовани изопачени облик правне државе и парламентарне представничке демократије — власницима крупног финансијског капитала послужи као идеалан „легитимацијски плашт”. За технику владања плутократске деспотије веома је важно да појединцу, у светлу његових формално признатих слобода, створи привид о постојању суверености грађанина, бирача и потрошача, с тим што — патронажом над државом и демократским политичким системом — власници крупног финансијског капитала настоје да успоставе поредак у коме су признате слободе појединца без имало колективне моћи, што доводи до потпуне подређености радника послодавцу, потрошача произвођачу, бирача политичким странкама, те аутономије (приватности) појединца државном интервенционизму. (Прица, 2022: 521-537).

Задатак је у том смислу правомислећих људи да у име доктрине о правној држави сагледају све апорије правне државе у постојећој историјској ситуацији јер ће се у противном све јасније видети дубина Русоовог увида да „закони и вршење правосуђа међу нама су само вештина да се моћник и богаташ заклони од праведних репресалија сиромаша.“ (Rousseau, 1964: 496).

ЛИТЕРАТУРА

- Буквић, Р. (2012). *Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе*, Нова српска политичка мисао, бр. 1-2, стр. 7-28.
- Грба, Д. (2009). *Стварности/свести/наративи, Издадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, стр. 85-95.
- Duguit, L. (1908). *Le droit social, le droit individuel la transformation de l'Etat*, Felix Alcan, Paris,
- Живадиновић, С. (1937). *Право располагања и својина*, докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд, 1937.
- Миленковић, Г., Стојменовић В. (ур.) (2009). *Издадреализма: Ване Бор*, Зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, 2009.
- Јеринг, Р. (1998). *Циљ у праву*, Београд/ Подгорица: Службени лист СРЈ– ЦИД.
- Ковачевић-Куштримовић, Р. Лазић, М. (2009). *Стварно право*, Пунта, Ниш.
- Марковић, С. (2013). *Манифест против империје*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци/Нови Сад

Миленковић, Г. (2009). Снови на послу: онирички документ Вана Живадиновића Бора, *Изнадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, стр. 59-73.

Новаковић, Ј. (2009). Ване Бор и надреалистичка рехабилитација ирационалног, *Изнадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, стр. 43-55.

Прица, М. (2017). Експропријација као правни институт, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу.

Прица, М. (2022). *Јавни интерес, општи интерес и приватни интерес као правни појмови*, Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 184, стр. 521-537.

Продановић, М. (2009). Бор борује Стеван Живадине или Како сам срео једног надреалисту, *Изнадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, 2009, стр. 15-22.

Рајко Петров Ного (2011). Запиши то, Рајко, Београдска књига, Београд, 2011.

Радбрух, Г. (1980). *Филозофија права*, Нолит, Београд.

Ренер, К. (1960). *Социјална функција правних института*, Култура, Београд.

Rousseau, J.-J. (1964). *Oeuvres complètes, III, sous la direction de V. Gagnebin/M. Raymond*, Editions Gallimard, Paris.

Солар, М. (2014). *Проблем власништва у Русоовој и Марксовој филозофији*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад.

Стојановић, Д. (1963). *Позитивно-правна ограничења својине*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.

Стојановић, Д. (1978). *Стварно право* (четврто измењено и допуњено издање), Београд.

Тодић, М. (2009). Изван утврђених граница — Фотографски експерименти Вана Живадиновића Бора, *Изнадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, стр. 25-41.

Тодић, М. (2019). Мистерија људске главе, иконографија колажа Ванета Живадиновића Бора, *Књижевна историја*, бр. 168, стр. 303-324.

Тодоровић, З. (2009). Један век старији: нешто о стратегији уметности у време њене немоћи, *Изнадреализма, Ване Бор*, зборник радова, Народна библиотека Бор, Бор, стр. 77-83.

Prof. Miloš Prica, LL.D.,
Associate Professor,
Faculty of Law, University of Niš

**STEVAN ŽIVADINOVIĆ – VANE BOR:
A VERSATILE ARTIST AND A FORGOTTEN LEGAL THINKER**

Summary

Stevan Živadinović is known among scholars by his artistic name - Vane Bor. He was born in Bor and his birthplace became part of his artistic alias. He was an intellectual of broad education, multifaceted personal interests, and lavish talents. As a French student who graduated from the Sorbonne Law Faculty in Paris, he acquired superb education not only in law but also in arts and literature. In the period from 1938 to 1941, he was an assistant professor at the Faculty of Law in Subotica. During the Second World War, he left Serbia and never returned, but he donated his artistic works as legacy to the Museum of Contemporary Art in Belgrade. Yet, his jurisprudential legacy seems to have fallen into oblivion. This article is an exposition of the philosophical thought and achievements of Stevan Živadinović in the field of legal science, which clearly demonstrates the ample talents of this gifted artist and equally gifted legal thinker.

Stevan Živadinović's doctoral dissertation (on the Right to Disposition of Property and Ownership) defended at the Law Faculty in Belgrade in 1937 is one of the best works of Serbian legal literature. The major features of this dissertation are strong and unusual legal thought and convincing scientific argumentation. His doctoral dissertation deserves to be read and studied in detail, which unfortunately has not been the case thus far. The first reason may refer to the fact that Živadinović left Serbia, never to return, which ended his career as a university professor. The second and a more likely reason may be the legal nature of his doctoral thesis which focused on the ownership and property disposition rights which were quite different from the generally accepted standpoint in our country about the ownership right as a subjective right, where the right to disposition of property is a property-law authority. Živadinović's thesis has prompted and encouraged the author's criticism of the generally accepted view of private ownership as a legal concept. Yet, it should be noted that the author's doctoral dissertation on the legal institute of expropriation presents the conceptual framework of private ownership as a legal institution, which is broader than the one presented in Živadinović's dissertation. This article is an attempt credit and pay back the debt we owe to Stevan Živadinović, a person of multiple talents and ingenious creativity. This article has been inspired by the author's correspondence with Đuro Reh, a spiritual next of kin of Stevan Živadinović, who has been collecting valuable data on Živadinović's opus for years in an attempt to preserve his intellectual, artistic and legal legacy.

Keywords: Stevan Živadinović, Vane Bor, artist, writer, legal thinker.